

تأثیر عوامل فرهنگی - رفتاری بر تعامل اعضای هیأت علمی با اطلاعات علمی در اینترنت: یک مطالعه موردی

رقیه اسکروچی^۱ / علی عظیمی^۲ / یزدان منصوریان^۳

چکیده

مقدمه: پژوهش‌های بسیاری بر لزوم برخورداری از تجهیزات و زیرساخت‌های لازم برای تعامل با منابع اطلاعات علمی در اینترنت توجه کرده‌اند، اما میزان اهمیت عوامل فرهنگی - رفتاری در طول این فرآیند را از یاد برده‌اند. هدف این پژوهش شناسایی و بررسی شرایط موجود و اثر عوامل فرهنگی - رفتاری بر تعامل با اطلاعات علمی در اعضای هیأت علمی دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی دانشگاه ایران بود.

روش بررسی: این پژوهش یک پژوهش بنیادی کیفی - توصیفی است. ابزار این مطالعه انجام مصاحبه و پرسشنامه مستخرج از مصاحبه‌هاست. جامعه پژوهش اعضای هیأت علمی دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی پزشکی می‌باشند.

یافته‌ها: این پژوهش نشان داد که اعضای هیأت علمی در دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی در تعامل با منابع اطلاعاتی وب-پایه با مشکل مواجه‌اند. ریشه این مشکلات بیش از آنکه مربوط به نبود زیرساخت‌ها باشد بیشتر عوامل فرهنگی - رفتاری است. این پژوهش توانست عوامل فرهنگی - رفتاری با تأثیر منفی و مثبت در جامعه مورد نظر را شناسایی و بررسی کند. از ۲۴ عامل فرهنگی شناسایی شده، ۲۱ عامل نقش منفی و تنها ۳ عامل نقش مثبت داشتند.

نتیجه‌گیری: اغلب تصور می‌شود که به محض برطرف شدن نیاز به زیرساخت‌های لازم برای تعامل با اطلاعات علمی در اینترنت، برای تعامل یا مصرف و تولید اطلاعات مشکل دیگری وجود ندارد. ولی اگرچه منابع زیرساختی و اقتصادی در روند انجام پژوهش از اهمیت خاصی برخورداراند، عوامل فرهنگی - رفتاری نه تنها اهمیت کمتری ندارند بلکه می‌توانند عامل تعیین‌کننده در استفاده و بهره‌گیری از زیرساخت‌ها باشد.

کلید واژه‌ها: تعامل با اطلاعات علمی در اینترنت، عوامل فرهنگی - رفتاری، اعضای هیأت علمی، دانشکده مدیریت و اطلاع‌رسانی دانشگاه علوم پزشکی ایران

◇ وصول مقاله: ۸۷/۸/۱۲، اصلاح نهایی: ۸۷/۹/۲۳، پذیرش نهایی: ۸۷/۱۲/۱۸

مقدمه

با وجود زیرساخت‌های فعلی فناوری اطلاعات در کشور متأسفانه تا به امروز کاربردهای مورد نیاز در حوزه‌های مختلف همچون تجارت الکترونیک، دولت الکترونیک و آموزش الکترونیک، آن طور که باید شناسایی و ایجاد نشده است. [۱] تعامل انسان با منابع اطلاعاتی در مطالعات مختلف از دو رویکرد متفاوت بررسی شده است: [۲،۳]

۱. رویکرد عوامل اقتصادی - ساختاری

۲. رویکرد عوامل فرهنگی - رفتاری

رویکرد عوامل اقتصادی - ساختاری به تبیین نتایج حاصل از امکان فرصت‌های برابر می‌پردازد، این دیدگاه به بیان این مسأله می‌پردازد که عوامل اقتصادی - ساختاری در تعامل کاربران با منابع اطلاعاتی تأثیرگذار خواهند بود. برخی از این عوامل عبارتند از: داشتن کامپیوتر و لوازم مربوط به اتصال به اینترنت نظیر مدم، خطوط تلفن یا شبکه فیبر نوری، داشتن شبکه و امکان برقراری خطوط دیتا برای اتصال به شبکه اینترنت، توانایی مالی برای استفاده از این شبکه چه برای خرید سخت‌افزارها و چه برای دریافت و اشتراک اطلاعات، وجود کارگاه‌های نرم‌افزار و وب، وجود مؤسسات آموزش حرفه‌ای، وجود کتابخانه‌های دیجیتال و مجازی، سرمایه‌گذاری در جهت افزایش امکانات و قابلیت‌های شبکه از طرف دولت و یا بخش دولتی، دستیابی به پایگاه‌های اطلاعاتی (خرید این پایگاه‌ها و ارائه اطلاعات موجود در آنها به نحوی که فرد بتواند از آنها بدون تحمل بار مالی مضاعف استفاده کند)، حضور موتورهای جستجو و نمایه‌های محلی، مقدار استفاده از محیط دیجیتال از طرف دولت و دستگاه‌های خصوصی و آموزش در مدارس و دانشگاه‌ها برای تعامل کاربران با منابع اطلاعاتی در محیط وب. [۴]

رویکرد عوامل فرهنگی - رفتاری میزان استفاده از فرصت‌ها و امکانات و تعامل کاربر با منابع اطلاعاتی را نتیجه رفتار، ارزش‌ها و فرهنگ "فرد" می‌داند. [۳] در این دیدگاه عواملی همچون: میزان مهارت فرد، قومیت، تغییر در شیوه زندگی، ایمن بودن محیط تعامل از نظر فرد، وجود

اطلاعات مطابق با فرهنگ فرد، استفاده از زبان محلی برای انتقال اطلاعات، استفاده صحیح از تکنولوژی، وجود شکاف فکری یا اجتماعی بین اقشار مختلف در یک جامعه، وجود شکاف بین نگرش دولت نسبت به چگونگی تعامل اطلاعات با آنچه سایر اقشار مردم دارند، میزان ترویج استفاده از محیط دیجیتالی برای تعامل اطلاعات، میزان پذیرش اطلاعات موجود در محیط دیجیتالی برای فرد، میزان استفاده از رسانه‌های دیجیتالی برای ابراز آرا و عقاید، شکاف زبانی برای تعامل اطلاعات، علاقه به استفاده از خدمات الکترونیک، توانایی نیروی کار برای پذیرش نقش خود در عصر دیجیتال، پذیرش موانع و شکست‌های احتمالی در استفاده از محیط دیجیتال، استفاده از صفحات به زبان ملی، رویکردها و علایق متفاوت موضوعی در سطح محلی در مقایسه با سطح بین‌المللی، مجاز بودن فرد برای استفاده از محیط دیجیتال برای تعامل. [۴]

ایران یکی از کشورهای در حال توسعه است که هم‌اکنون سهم عظیمی از اطلاعات مورد نیاز خود را از طریق شبکه‌ها و رسانه‌های اطلاعاتی دریافت می‌کند. یکی از پدیده‌های اخیر در دنیای اطلاعات، شکاف دیجیتالی است که به پدیده عدم برخوردارگی کافی کشورهای نظیر ایران از زیرساخت‌های رسانه‌های اطلاعاتی می‌پردازد. در رویکرد عوامل رفتاری - فرهنگی، رفتار فرد و جامعه‌ای که او در آن زندگی می‌کند حائز اهمیت است؛ چرا که تعامل با منابع اطلاعاتی بیشتر از آنکه مربوط به امکانات موجود باشد، بیانگر رفتارهای فرد در استفاده از امکاناتی خاص و عوامل رفتاری - فرهنگی در جامعه کوچکتر فرد است. پائو [۴] با ذکر هشت عامل مهم به نوعی به تبیین شکاف دیجیتالی پرداخت که عوامل مربوط به دو دیدگاه را به طور کلی و بدون تعیین مرز بین این دو دیدگاه برشمرده است. عوامل ۵ تا ۸ در عواملی که پائو به آنها اشاره کرد در حیطه عوامل رفتاری - فرهنگی است:

۱. سطح تعامل؛ ۲. تجارت؛ ۳. ظرفیت (commerce)؛
 ۴. سرمایه (capacity)؛ ۵. فرهنگ؛ ۶. اجتماع (community)؛
 ۷. همکاری (co-operation)؛ و ۸. محتوی (content).
- در این راستا مطالعات فراوانی انجام شده است که البته

فرهنگی - رفتاری را مشخص نکردند. برای انجام این پژوهش ابتدا آنان به تعیین حداقل امکانات لازم برای تبادل اطلاعات پرداختند و سپس با استفاده از برخی نظریات موجود در مورد رفتارهای انسانی که از علوم اجتماعی عاریه گرفته بودند به تبیین رفتار مردم چین برای تعامل با منابع اطلاعاتی پرداختند.

در مطالعه ای دیگر گیرمایکل و جکسون [7] در مورد شکاف اطلاعاتی در مناطق حاره آفریقا، ابتدا به تعیین میانگین جامعه آفریقا برای استفاده از خدمات اینترنتی و برخورداری از خدمات رسانه ای پرداختند و سپس با بیان شرایط موجود به بررسی پدیده عدم برخورداری جامعه از حداقل تسهیلات اطلاعاتی پرداخته و آنرا از نظر اقتصادی - ساختاری مورد بررسی قرار دادند.

در این پژوهش آنها اعلام کردند که با وجودی که آفریقا ۱۴ درصد از جمعیت جهان را داراست، تنها ۲ درصد از کل استفاده از اینترنت را به خود اختصاص داده است. طبق آمارهای این دو محقق، بهای استفاده از اینترنت به صورت Dial Up در آفریقا بالغ بر ۶۸ دلار آمریکا برای ۱۲ ساعت استفاده در ماه است در حالی که هزینه یک ماه استفاده از اینترنت به صورت Dial Up در آمریکا کمتر از ۱۵ دلار است. آنها نشان دادند که حتی با وجود تفاوت های ساختاری گسترده در جامعه آفریقایی نسبت به جوامع دیگر، جامعه آفریقایی مورد مطالعه در استفاده از امکانات و تسهیلاتی که در اختیار داشتند به صورت مؤثری عمل نکرده و در واقع نیاز به بهبود ساختارهای اینترنتی و رایانه ای در این کشورها احساس نمی شود. این دو محقق با بیان این نکته که دنیای امروز بیشتر از هر چیز دیگری وابسته به ارتباطات و اطلاعات است، بیان داشتند که تنها عوامل اقتصادی و زیر ساختی نمی تواند برطرف کننده فقر اطلاعاتی موجود باشد. در این حال آنها برخورداری از زیرساخت های تکنولوژیکی لازم را نیازهای پایه جامعه خوانده و بر لزوم تهیه و ایجاد این زیرساخت ها تأکید کردند. در پژوهش این دو محقق، اقدامات اولیه در زمینه برخورد با فقر اطلاعاتی در جوامع آفریقایی مورد بحث واقع شد و وظایف متخصصان اطلاعاتی در این زمینه به بحث گذاشته شد.

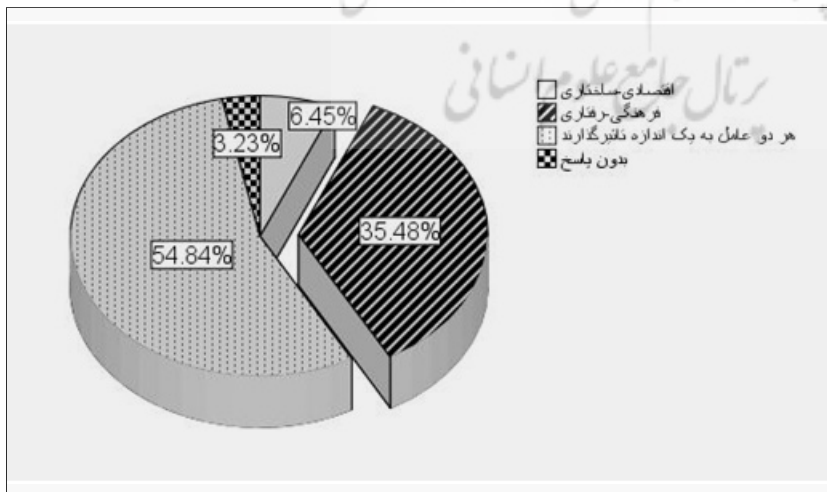
بیشتر به نقش عوامل اقتصادی ساختاری تأکید کرده اند. برای نمونه هاور [۵] به مقایسه تفاوت های جستجوی اطلاعات در دو جامعه کاملاً متفاوت یکی مصر و دیگری ایالات متحده آمریکا می پردازد. هاور با بیان سؤالاتی نظیر "عکس العمل متخصصان اطلاعاتی در هنگام رویارویی با منابعی با زبان های دیگر که با فرهنگ آنها سازگاری ندارد چیست؟ آیا از آن منابع به خاطر غیر قابل استفاده بودن و یا درد سر ساز بودن صرف نظر می کنند؟ با توجه به عوامل مربوط به فرهنگ ها و زبان ها معیارهای انتخاب منابع چیست؟ آیا مشابهتی بین رفتارهای تعاملی متخصص اطلاع رسانی در آمریکا و مصر وجود دارد؟ آیا تفاوت های موجود در تعامل کاربران آمریکایی و مصری مربوط به تأثیرات عوامل خرده فرهنگی (sub-culture) است؟ آیا کاربران منابع اطلاعاتی در جستجوی یافتن منابع به زبان بومی خود هستند؟ و... وی در تحقیق خود به ارزیابی عوامل بین فرهنگی در طراحی رابط های کاربری، وب سایت ها و کتابخانه های دیجیتالی می پردازد و به این نکته اشاره می کند که پرداختن به معیارهای فرهنگی برای یک جامعه خوشایند است ولی می تواند برای سایر افرادی که وابستگی به آن فرهنگ ندارند نوعی تهدید به حساب آید.

در مورد تعامل با منابع اطلاعاتی کارتی، کستل و کیو [۶] در مطالعه ای تحت عنوان کلی "محرومان اطلاعاتی" به بررسی علل نابرابری برخورداری از اطلاعات و امکانات اطلاع یابی در شهرهای مختلف چین پرداختند. در پژوهش نام برده، محققان به ارزیابی مقدماتی استفاده از فناوری های ارتباطی اینترنتی (Internet communication technology) در نواحی کلیدی چین پرداختند. آنها با بیان این نظر که استفاده از امکانات فناوری های ارتباطی اینترنتی منجر به صنعتی شدن و در عین حال افزایش میزان شهر نشینی در جوامع برخوردار از امکانات فناوری های ارتباطی اینترنتی شده است، متذکر شدند که آنچه مهم است چگونگی استفاده از فناوری های ارتباطی اینترنتی است و نه تنها در اختیار داشتن آن. در واقع این پژوهشگران اعلام داشتند که تنها در اختیار داشتن عوامل اقتصادی - ساختاری در جامعه چین برای تعامل اطلاعات نمی تواند مفید باشد، ولی میزان تأثیر عوامل

در مرحله اول پژوهشگر با انجام مصاحبه باز با جامعه پژوهش به شناسایی عوامل فرهنگی - رفتاری مورد نظر پرداخته است. سپس نتایج مصاحبه های پیاده شده در قالب پرسشنامه ای با ۱۶ سؤال بسته در اختیار افراد شرکت کننده در پژوهش قرار گرفت. داده های به دست آمده در هر دو مرحله در نرم افزار آماری SPSS نسخه ۱۶ وارد و به صورت توصیفی مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. جامعه آماری عبارت بودند از کلیه افراد عضو هیأت علمی دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی پزشکی که جمعاً ۳۵ نفر بودند. از این تعداد افراد ۳۱ نفر در مصاحبه شرکت کردند. همین تعداد پرسشنامه هم بین افراد توزیع و تمام ۳۱ پرسشنامه توزیع شده توسط شرکت کنندگان در این پژوهش تکمیل و به پژوهشگر بازگردانده شد.

یافته ها

یافته های این پژوهش نشان داد که برای انجام تعامل موفق با اطلاعات و یا به زبان ساده تر مصرف صحیح و بهینه اطلاعات که در نهایت منجر به تولید اطلاعات کارآمد شود، تنها فراهم بودن زیرساخت ها نمی تواند تعیین کننده باشد. همان گونه که در نمودار زیر مشاهده می شود اکثریت (۵۴/۸۴ درصد) جامعه پژوهش عقیده دارند که هر دو عامل اقتصادی - ساختاری و فرهنگی - رفتاری در جریان تعامل با اطلاعات در شبکه وب از اهمیت یکسانی برخوردارند.

نمودار ۱: عوامل مؤثر در تعامل با اطلاعات در شبکه وب از دید جامعه پژوهش

در میان مطالعات مختلف پژوهش ون دیک [۸] بیش از آنکه به ساختارها توجه کند به رفتار فرد و فرهنگی که او در آن رشد می کند توجه دارد. او در اثر برجسته و تأثیرگذار خود با بررسی پدیده فقر دیجیتالی به چهار نوع دسترسی به اطلاعات اشاره می کند و اذعان می دارد که تنها یکی از این چهار عامل، اقتصادی - ساختاری است. چهار عاملی که وی بدان اشاره می کند عبارتند از:

۱. نداشتن تجربه اولیه از محیط دیجیتال ناشی از عدم علاقه، ترس از کامپیوتر و جذاب نبودن تکنولوژی جدید برای فرد؛
۲. نداشتن کامپیوتر و تجهیزات ارتباط به شبکه؛
۳. نداشتن مهارت های دیجیتالی ناشی از کاربرمدار (user friendly) نبودن یا آموزش ناکافی و یا عدم حمایت اجتماعی؛ و
۴. نداشتن فرصت استفاده.

هدف این مطالعه شناسایی و بررسی عوامل فرهنگی - رفتاری مؤثر در تعامل با منابع اطلاعات علمی در اینترنت با توجه به دیدگاه های مطرح شده از سوی اساتید دانشکده مدیریت و اطلاع رسانی در دانشگاه علوم پزشکی ایران - به عنوان جامعه مورد مطالعه - است. این پژوهش قصد دارد دلایل شکست یا موفقیت تعامل با اطلاعات علمی در محیط اینترنت و یا به عبارت بهتر مصرف و تولید بهینه اطلاعات با توجه به عوامل فرهنگی - رفتاری را شناسایی کرده و وضعیت تعامل با اطلاعات علمی در محیط وب در جامعه مورد بررسی با توجه به زیرساخت های موجود را بررسی کند.

روش بررسی

این پژوهش، مطالعه ای بنیادی و کیفی است که با روش پژوهش توصیفی ارائه شده است. ابزار گردآوری داده در این پژوهش انجام مصاحبه و پرسشنامه مستخرج از مصاحبه ها بوده و پژوهش در دو مرحله انجام شده است.

**جدول ۱: عوامل فرهنگی - رفتاری مؤثر در تعامل با اطلاعات در محیط وب
بر اساس نظرات جامعه پژوهش**

ردیف	عوامل فرهنگی رفتاری مؤثر در تعامل با اطلاعات وب-پایه	درصد تأکید
۱	شیوه‌ها و جریان آموزش در مدارس و دانشگاه‌ها	۹۰/۳۲
۲	مهارت‌های سواد اطلاعاتی	۸۴/۳۷
۳	احساس نیاز به تعامل	۷۰/۹۶
۴	موانع زبانی	۵۴/۸۳
۵	نحوه مدیریت زمان	۴۸/۳۸
۶	اولویت‌های افراد در زندگی به خاطر تفاوت‌های فرهنگی	۴۸/۳۸
۷	سیستم کاری افراد در مراکز آموزشی و دانشگاهی و غیره	۳۸/۷۰
۸	روش‌های مدیریتی در جامعه	۳۵/۴۸
۹	آشنایی فرد با تعامل با اطلاعات علمی در محیط وب	۳۲/۲۵
۱۰	تعهد برای روزآمد کردن منابع آنلاین	۲۹/۰۳
۱۱	انگیزه دریافت گرنت و پایه علمی	۲۵/۸۰
۱۲	میزان مطالعه	۲۵/۸۰
۱۳	احساس امنیت برای تعامل	۲۲/۵۸
۱۴	تبلیغات رسانه‌ای و حمایت‌های فرهنگی دولتی	۱۹/۳۵
۱۵	نحوه نگرش فرد در جامعه کوچک طبقاتی خود در مقابل جامعه بزرگتر	۱۶/۱۲
۱۶	ادغام فرهنگ‌ها	۱۲/۹۰
۱۷	آزادی بیان و استفاده از اطلاعات با توجه به نیازهای فرد	۹/۶۷
۱۸	ارزش‌های سنتی	۹/۶۷
۱۹	رو آوردن به وب به جای چاپ کاغذی	۹/۶۷
۲۰	انگیزه شخصی برای مطرح کردن خود در جوامع علمی	۹/۶۷
۲۱	نوع و حد استفاده از تکنولوژی و منابع آنلاین	۹/۶۷
۲۲	قابل پیش‌بینی بودن فضای جامعه و در کل آینده (ثبات اجتماعی)	۶/۴۵
۲۳	استانداردسازی وب	۶/۴۵
۲۴	بسترسازی فرهنگی	۶/۴۵

نمودار ۱ نشان می‌دهد که عوامل فرهنگی - رفتاری در مقایسه با عوامل اقتصادی - ساختاری اگر از اهمیت بیشتری برخوردار نباشد، لاقلاً از اهمیت مشابهی برخوردار است کما اینکه نمودار فوق نشان می‌دهد که بیش از ۳۵ درصد افراد در جامعه پژوهش اهمیت بیشتری را برای عوامل فرهنگی - رفتاری قائل شدند. در مقابل تنها ۶/۴۵ درصد از افراد عوامل اقتصادی - ساختاری را مهم‌تر دانستند. شناسایی عوامل فرهنگی - رفتاری مؤثر در تعامل با اطلاعات در شبکه وب از طریق مصاحبه‌های انجام شده نشان داد که عوامل فرهنگی - رفتاری متعددی در تعامل با اطلاعات یا منابع موجود در وب دخیل هستند. جدول شماره ۱ بر اساس میزان تکرار این عوامل در مصاحبه‌های آزاد با جامعه پژوهش تدوین شده است. عوامل مطرح شده در این

جدول نشان دهنده گستره عوامل تأثیرگذار فرهنگی - رفتاری در تعامل با اطلاعات وب است. از دید جامعه پژوهش این عوامل هر کدام در جامعه ما به شدت تأثیرگذار بوده تا جایی که مثلاً مسأله شیوه‌ها و جریان آموزش در مدارس و دانشگاه‌ها باعث شده تا آسیب‌های فراوانی همچون عدم تسلط کافی به زبان (عامل دوم در جدول ۱)، عدم آشنایی فرد با تعامل با اطلاعات علمی در اینترنت (عامل ۹) و غیره متوجه جامعه ما باشد. این موارد نشان‌دهنده ساختار ضعیف آموزش و سیستم کاری افراد دانشگاهی در جامعه مورد پژوهش است.

عنوان عوامل فرهنگی - رفتاری تأثیرگذار در تعامل با اطلاعات علمی در محیط وب را عواملی تشکیل می‌دهند که از دید جامعه پژوهش در روند کنونی جامعه ایران تأثیر منفی داشته و تنها سه عامل از ۲۴ عامل شناسایی شده نقش مثبتی در این فرایند داشتند.

جدول ۲ عوامل با تأثیر منفی را به ترتیب اولویت نشان می‌دهد. در این پژوهش با توجه به نظرات جامعه مورد بررسی نشان داده شد که ضعف سیستم آموزشی کشور مهمترین دلیل (۹۰/۳۲ درصد) مصرف نادرست اطلاعات علمی و به تبع آن کمی تولید اطلاعات علمی است. کمبود یا نداشتن سواد اطلاعاتی مناسب، عدم احساس نیاز برای تعامل با اطلاعات علمی، و موانع زبانی و نیز عواملی

این پژوهش نشان داد که بیش از ۸۷/۵ درصد عوامل فرهنگی - رفتاری شناسایی شده در این پژوهش تحت

جدول ۲: عوامل فرهنگی - رفتاری موجود در جامعه ایران با تأثیر منفی بر تعامل با اطلاعات وب بر اساس نظرات جامعه پژوهش

ردیف	عوامل فرهنگی - رفتاری با تأثیر منفی بر تعامل با اطلاعات	درصد	تکرار
۱	شيوه‌ها و جریان‌های ناکارآمد آموزش در مدارس و دانشگاه‌ها	۹۰/۳۲	۲۸
۲	کمبود یا نداشتن مهارت‌های سواد اطلاعاتی	۸۷/۰۹	۲۷
۳	عدم احساس نیاز برای انجام تعامل با توجه به شرایط موجود	۷۰/۹۶	۲۲
۴	موانع زبانی	۵۴/۸۳	۱۷
۵	نبود مدیریت مؤثر زمان در جامعه	۴۸/۳۸	۱۵
۶	در اولویت قرار نگرفتن و مشخص نبودن اهمیت تعامل با اطلاعات وب-پایه در بین افراد	۴۸/۳۸	۱۵
۷	سیستم کاری مبتنی بر تفکرات اقتصادی در مراکز آموزشی، دانشگاهی و غیره	۳۸/۷۰	۱۲
۸	روش‌های نامناسب مدیریت و اداره جامعه	۳۵/۴۸	۱۱
۹	عدم آشنایی فرد با تعامل با اطلاعات علمی در محیط وب	۳۲/۲۵	۱۰
۱۰	عدم تعهد برای روزآمد کردن منابع آنلاین	۲۹/۰۳	۹
۱۱	کم بودن میزان مطالعه	۲۵/۸۰	۸
۱۲	عدم احساس امنیت برای تعامل با اطلاعات در محیط وب	۲۲/۵۸	۷
۱۳	محدود بودن نگرش فرد به قواعد جامعه کوچک طبقاتی خود مقابل جامعه بزرگتر (جهانی)	۱۲/۹۰	۴
۱۴	ترس از ادغام فرهنگ‌ها	۱۲/۹۰	۴
۱۵	نبود آزادی بیان و استفاده از اطلاعات با توجه به نیازهای فرد	۹/۶۷	۳
۱۶	ارزش‌های سنتی	۹/۶۷	۳
۱۷	عادت استفاده از دستاوردهای دیگران بجای تکیه بر توانمندی‌های خود	۹/۶۷	۳
۱۸	استفاده غیرصحيح از تکنولوژی و منابع آنلاین	۹/۶۷	۳
۱۹	قابل پیش‌بینی نبودن فضای جامعه ایران و در کل آینده فرد	۶/۴۵	۲
۲۰	عدم استانداردسازی محیط وب	۶/۴۵	۲
۲۱	عدم بسترسازی مناسب فرهنگی	۶/۴۵	۲

دیدگاه‌های مطرح شده در مورد عوامل تأثیرگذار فرهنگی در بالابردن سطح تعامل با منابع اطلاعاتی شبکه وب توانست تنها به سه عامل تأثیرگذار مثبت دست یابد. این سه عامل در جدول ۳ ارائه شده است.

جدول ۳ نشان می‌دهد که عامل انگیزه دریافت گرنت و پایه علمی با ۲۵/۸۰ درصد بالاترین عامل برای بالابردن میزان تعامل با منابع اطلاعاتی در وب بوده است. از نگاهی دیگر می‌توان این عامل را به عنوان عاملی منفی در نظر گرفت که در جامعه ما، خواسته یا ناخواسته در روند تعامل با اطلاعات و در نتیجه تولید اطلاعات یا منابع علمی مؤثر واقع می‌شود.

بحث و نتیجه‌گیری

در بررسی نظرات و آراء جامعه پژوهش مشخص شد که عوامل اقتصادی-ساختاری در مقایسه با عوامل فرهنگی - رفتاری تأثیر متفاوتی در تعامل با اطلاعات وب-پایه دارند. این به این معنا است که نمی‌توان یکی را بر دیگری ترجیح داد و پرداختن به هر دو مسأله توانمند می‌تواند مفید و کارساز باشد. اکثریت شرکت‌کنندگان (۵۴/۸

درصد) با این نظر هم عقیده بودند، گروهی نیز (۳۵/۴۸ درصد) عقیده داشتند که عوامل فرهنگی در مقایسه با عوامل ساختاری از اهمیت بیشتری برخوردار است. در این حال ۶/۴۵ درصد هم عقیده داشتند که عوامل ساختاری از عوامل فرهنگی در بحث تعامل با اطلاعات علمی در محیط وب

جدول ۳: عوامل فرهنگی - رفتاری موجود در جامعه ایران با تأثیر مثبت برای تعامل با اطلاعات در محیط وب بر اساس نظرات جامعه پژوهش

ردیف	عوامل فرهنگی - رفتاری موجود در جامعه ایران با تأثیر مثبت	درصد	تکرار
۱	انگیزه دریافت گرنت و پایه علمی	۲۵/۸۰	۸
۲	تبلیغات رسانه‌ای و حمایت‌های فرهنگی از سوی دولت	۱۹/۳۵	۶
۳	رو آوردن به وب بجای چاپ کاغذی	۹/۶۷	۳

همچون عدم آشنایی فرد با تعامل با اطلاعات علمی در محیط وب، کم بودن میزان مطالعه و استفاده غیرصحيح از فناوری و منابع آنلاین هم می‌توانند ناشی از سیستم ناکارآمد آموزشی باشند. از سوی دیگر، این پژوهش با بررسی نظرات و

جامعه علمی بر آورده کند. در این شرایط خود نظام آموزشی باعث عدم کارایی خود شده و عضو هیأت علمی پس از مدتی نمی تواند در این نظام آموزشی مؤثر واقع شود.

مهدوی معتقد است که کشورهای جهان سوم به موازات مشکلات خود به عنوان مصرف کنندگان محض اطلاعات، زیر بار تنش ها و فشارهای ناشی از انفجار اطلاعات کمر خم کرده و ناچارند سالانه مبلغ گزافی ارز بابت خرید اطلاعات بپردازند، آن هم در شرایطی که توان بهره برداری و استفاده صحیح از آن را ندارند. [۹] وی عنوان می دارد که مشکلات کشورهای جهان سوم تنها به تهیه و یا استفاده از منابع خارجی محدود نمی شود، بلکه این کشورها در سازماندهی اطلاعات بومی هم دچار مسائل عدیده ای هستند، نبود یا کمبود متخصصان اطلاع رسانی واجد شرایط، ضعف ارتباطات، نبود یا کمبود منابع ردیف دوم، کمبود جا و فضای مناسب، موانع اداری و مالی، ضعف سازمان و مدیریت کتابخانه ها و مراکز اطلاع رسانی و غیره از جمله مسائلی هستند که راه را برای مقابله با پدیده انفجار اطلاعات بسته است. [۹] اگرچه وجود زیرساخت ها به عنوان بستر انجام تعامل با اطلاعات، ضروری و اجتناب ناپذیر می نماید، این رفتارها و فرهنگ فرد است که میزان استفاده و نحوه استفاده از این زیرساخت ها را به وی دیکته می کند. مادامی که این نیاز در فرد به وجود نیاید که باید از اطلاعاتی که برای استفاده وی خریداری شده، بهره برداری کند و برای تکمیل جریان تعامل با اطلاعات که در واقع استفاده از اطلاعات مصرف شده است و باعث بوجود آمدن بیش در فرد می شود، باید علاوه بر مصرف اطلاعات، تولید اطلاعات هم داشته باشد، بدیهی است که فرد به دنبال پژوهش نمی رود مگر به انگیزه برخی عوامل مادی که روشن است این انگیزه، بالا بودن کیفیت پژوهش را تضمین نمی کند. تازمانی که نظام آموزشی با مشکل مواجه است و حتی فرد نمی تواند از زبان جهانی برای دریافت مفاهیم استفاده کند نمی توان از فرد انتظار داشت مفاهیم را آن طور که باید و هست دریابد و آنها را در جامعه و در پژوهش های خود بکار گیرد. تازمانی که امکانات لازم و محتوای لازم به زبان فارسی در اختیار پژوهشگران قرار نگرفته است، نباید

مهم تر و اساسی تر است. این آرا را می توان با نظرات پائو در مورد پدیده شکاف دیجیتالی مقایسه کرد. وی در بررسی خود مشخص کرده بود که عوامل ساختاری و فرهنگی در طی یک طیف پیوسته قرار داشته و نمی توان آنها را از هم تفکیک کرد. عوامل هشت گانه پائو نشان می دهد که یک جامعه پس از برخورداری از زیرساخت های لازم برای استفاده از آن زیر ساخت ها نیازمند داشتن فرهنگ استفاده از آن زیرساخت ها است. [۴] پژوهش کستل و کیو هر چند مشخص کننده میزان تأثیر عوامل فرهنگی - رفتاری و ارجحیت آن بر عوامل اقتصادی - ساختاری نیست ولی مشخص کننده این واقعیت است که عوامل فرهنگی - رفتاری در تعامل با اطلاعات و بکارگیری فناوری های رایانه ای تأثیرگذار است. این دو پژوهش در واقع هم راستا با نتایج این پژوهش است. گیبرمایکل و همکارش نیز داشتن فرهنگ استفاده از تکنولوژی های رایانه ای و اینترنتی برای تعامل را مؤثر دانستند ولی بر بنیادی بودن عوامل ساختاری نسبت به عوامل فرهنگی تأکید کردند. [۷]

از دیگر نتایج این پژوهش ضعف فرایند آموزشی و پژوهشی بود که تقریباً اکثریت قریب به اتفاق شرکت کنندگان در این پژوهش (۹۰/۳۲ درصد) به آن اذعان داشتند؛ امری که به نظر می رسد خاص جامعه ما باشد. موضوع سواد اطلاعاتی که در آن جنبه های آموزش بسیار قوی است، هم به نوعی به نظام آموزشی بر می گردد. قرار گرفتن این عامل در رده دوم نشان می دهد که مشکلات موجود در بخش آموزش و پرورش گریبانگیر افراد است. نکته بسیار مهم و حائز اهمیت در اینجا این است که، نظامی که خود متولی آموزش و پژوهش است به مشکلی بزرگ تبدیل شده چراکه انجام امر آموزش در این سیستم، به مانعی بزرگ برای پژوهش، یادگیری و تعامل با اطلاعات تبدیل شده است. فرد در این سیستم بیش از اینکه به پژوهش بپردازد درگیر آموزش می شود و این آموزش گاهی اینقدر طولانی است که عملاً برای فرد برای پژوهش و حتی روزآمد کردن اطلاعات فرصت کافی باقی نمی ماند. این روند باعث خواهد شد اطلاعات فرد به مرور زمان کهنه شده و نتواند پس از مدتی حتی انتظارات آموزشی را در یک

References

1. Ghadiri E. [Electronic City without Dwellers]. Click 2007; 8(176): 2. [Persian]
2. Jordan G. The causes of poverty- Cultural versus structural. Perspectives in Public Affairs 2004; 1: 18-34.
3. Rodgers HR. American poverty in a new era of reform. New York; ME Sharpe, Inc.; 2000.
3. Pao M, Mehta A, Crishna V. Internet content in south Asia: opportunities and realities. Presented at the south Asia Internet Workshop; April, 1999; Dhaka, Bangladesh.
4. Hover P. Egyptian and American Internet-based cross-cultural information seeking behavior, Part one: Research Instrument. Webology 2006; 3(4). Available from: URL: www.webology.ir/2006/v3n4/a31.html
5. Cartier C, Castells M, Que JL. The information have-less: inequality, mobility, and translocal networks in Chinese cities. Studies in Comparative International Development 2005; 40 (2): 9-34.
6. Gebremichael MD, Jackson WJ. Bridging the gap in Sub-Saharan Africa: A holistic look at information poverty and the region's digital divides. Government Information Quarterly 2006; 23: 267-80.
7. Van Dijk J, Hacker K. The digital divide as a complex and dynamic phenomenon. The Information Society 2003; 19: 315-26.
8. Mahdavi MN. [Information production, dissemination and consumption flow in Iran]. Information Science Quarterly 1993; 10(1). [Persian]
10. Yahaghi MJ. [We just learnt the shell of Western Education System] [Report]. Jam-E Jam Newspaper 2008; 9(2403): 16. [Persian]

راه‌های دسترسی به منابع سایر زبان‌ها را محدود کرد. برای پژوهشگر علاوه بر انگیزه دریافت گرنت و پایه علمی، انگیزه‌های دیگری هم لازم است تا بتواند از دانشی که آموخته استفاده لازم را به جامعه برساند. نبود امکانات چاپ مجلات چاپی در واقع عاملی منفی است که خواسته یا ناخواسته باعث شده پژوهشگر به منابع آنلاین روی آورد. این پژوهش نشان داد که تنها داشتن امکانات و زیر ساخت‌های مربوط به فناوری ارتباطات و اطلاعات برای داشتن تعاملی موفق با اطلاعات علمی در محیط وب کافی نیست. باید شرایطی فراهم کرد تا از این امکانات استفاده بهینه شود.

از دیگر نتایج این پژوهش نبود اطلاعات به زبان بومی در کشور و عدم تسلط کافی به زبان انگلیسی به عنوان زبان جهانی علم است. این عوامل در نتیجه نداشتن برنامه مؤثر در تهیه و اشاعه منابع اطلاعات علمی در کشور به نحوی که برای استفاده اعضای هیأت علمی دسترسی به آن ساده و میسر باشد است. اگر اطلاعات بومی با دقت و وسواس علمی خاص تهیه نشود و بدون محدودیت در اختیار پژوهشگران قرار نگیرد، بدیهی است که حتی شناسایی شرایط موجود در جامعه برای انجام پژوهش‌های مرتبط، حتی با ضریب خطای بالا هم به سادگی امکان پذیر نیست. مهدوی با طرح این پرسش که آیا می‌توان پیشرفت‌های اقتصادی و صنعتی کشورهای اروپایی و آسیای دور را به عوامل ژنتیکی نسبت دهیم؟ بیان می‌کند که اگر سخت‌کوشی، تلاش دسته جمعی، باور فرهنگی، اعتقاد به بهزیستی و اعتماد به خود و به طور کلی انگیزه فعالیت را از این جوامع بگیریم، وضعیتی مشابه و حتی بدتر از ما خواهند داشت. [۹]

ساختار آموزشی کشور که به زعم یاحقی [۱۰] تنها پوسته‌ای از نظام آموزشی غرب است نیاز به بازنگری اساسی دارد، امری که می‌تواند تبعات بسیار سودمندی برای جامعه دانشگاهی داشته باشد. در کنار این موضوع باید حمایت‌های دولتی و تبلیغات رسانه‌ای در راستای مصرف بهینه اطلاعات و تولید اطلاعات و در کل تعامل با اطلاعات علمی قدرتمند تر شود و دولت بکوشد در کنار انگیزه‌های مادی، انگیزه‌های معنوی را هم برای اعضای هیأت علمی فراهم آورد.